

**Oilalarda ota-ona va farzand o‘rtasidagi
munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlarining nazariy tahlili.**

Ma‘mun universiteti

“Psixologiya va tibbiyot” kafedrası

prof.v.b., mustaqil izlanuvchi-

Razakova Rayxan Saylaubekovna.

“Psixologiya” yo‘nalishi 24-3 guruh talabasi

Baxtiyorova Gulasalxon Oybek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilalarida ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlarining nazariy tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so‘zlari: oila, axloq, e‘tiqod, nikoh, ota – ona, farzand.

Kirish. Mamlakatimizda oila, oilaviy munosabat, yoshlar tarbiyasi masalalariga alohida ahamiyat berilmoqda. Biroq yurtimizda yoshlarning har tomonlama barkamol shaxs sifatida kamol topishlari uchun hukumatimiz va Prezidentimiz tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar hamda bu sohaga berilayotgan katta e‘tiborga qaramay, o‘smir-yoshlar o‘rtasida giyohvandlik, jinoyatchilik, tartibbuzarlik kabi mentalitetimizga, etnik xususiyatlarimizga xos bo‘lmagan illatlarning ko‘payishi kuzatilmoqda.

Bugungi kunda jahon miqyosida oilaviy munosabatlar, xususan, o‘smirlik yoshidagi o‘zaro munosabatlar, ota-ona va farzand o‘rtasidagi nizolar va ularning kelib chiqish sabablarini o‘rganish masalalari dolzarb muammolardan sanaladi. Chunki shaxsning shakllanishida oiladagi muhit, ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy nizolar oqibatida ro‘y berayotgan holatlar, oilalarning barbod bo‘lishi, millatlar, davlatlarning o‘zaro kelishmovchiligi yoshlarning tarbiyasiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatishidan dalolat beradi. Hozirgacha soha mutaxassislaridan ko‘pchiligi oila muammolarining qator qirralarini o‘z ilmiy izlanishlarida o‘rganganlar. Ushbu masala yuzasidan xorijlik ayrim psixologlar, xususan, D. Mayers, V. Kvinn, F.Zimbardo va boshqalarning tadqiqotlarida yoritib berilgan[1].

Shuningdek, rus hamda fransuz olimlari tomonidan ham muayyan darajada o‘rganilgan. Olimlar tomonidan to‘plangan ilmiy dalil va xulosalarning barchasi

mohiyatan o‘zbek muhitiga to‘g‘ri kelmasligi aniq. Negaki, bir millatning urf-odati, an‘ana va milliy qadriyatlari boshqasinikiga mos kelmaydi.

Muhimi, O‘zbekistonda oila va undagi o‘zaro munosabatlar alohida qadriyat sifatida qaralishi ham bu borada yurtimizgagina xos bo‘lgan ma‘lum qonuniyatlarning borligini dalillaydi. Shu bois ham, mavjud muammoni xududiy va etnopsixologik xususiyatlarni inobatga olgan holda o‘rganish zarur.

Ta‘kidlash joizki, Sharq mutafakkirlari Bahovuddin Naqshbandi, Ahmad Yassaviy, At-Termiziy, Al-Buxoriy, Bobarahim Mashrab, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nosir Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Al-Xorazmiy, Burhoniddin Marg‘iloniy, Mahmud Qoshg‘ariy, Ahmad Donish, Yusuf Xos Xojib, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, hamda hozirgi davr O‘zbekiston olimlari M.G. Davletshin, G‘.B. Shoumarov, V.M. Karimova, E.G‘. G‘oziyev, Sh.R. Baratov, M.Mamatov, B.M. Umarov va boshqalarning tadqiqotlarida ham oila muammosi, undagi er-xotin o‘rtasidagi nizoli munosabatlar hamda barcha oilaviy munosabatlar farzand tarbiyasiga qay darajada ta‘sir etishi muammosi mahalliy shart-sharoitlar nuqtai nazaridan o‘rganilgan[2].

Oila va undagi shaxslararo munosabatlar, uning shaxs shakllanishiga ta‘sirini o‘z madaniy muhiti sharoitida xorijiy psixolog olimlardan R.Brazington, T.Dumitrashku, F.Galton, U.Toumen, R.Richordson, R.Zayons, G.Xomentauskas va boshqalar ushbu sohani tadqiq qilgan. Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan ushbu soha bo‘yicha V.V.Boyko, G.M.Breslav, A.G.Volkov, S.V.Kovalev, V.P.Levkovich, E.I.Pavlovich, V.L.Titarenko kabi bir qator olimlar oila muammolari, shaxs oilasidagi genetik va orttiriladigan xususiyatlari bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Hozirgi kunga kelib mamlakatimizda oila muammolari, undagi shaxslararo munosabatlarining — ijtimoiy-psixologik — jihatlari — to‘g‘risida — F.Akramova, D.Abdullayeva, V.Karimova, A.Kadirova, Z.Nishonova, G.Niyozmetova, N.Salayeva, N.Sog‘inov, R.Samarov, Z.Rasulova, M.Utebergenov, G‘.Shoumarov va boshqa olimlarimizning olib borayotgan tadqiqotlarini alohida ta‘kidlab o‘tishimiz lozim[3].

Oila inson hayotida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Aynan oilaviy munosabatlar va muloqotda inson ehtiyojlari amalga oshiriladi, ya‘ni:

- ma‘lum bir guruhga mansublik tuyg‘usini beruvchi insoniy aloqalarga bo‘lgan ehtiyoj;
- o‘zini-o‘zi tasdiqlash zarurati, bu his-tuyg‘ular va uning boshqa odamlar uchun ahamiyati haqida haqiqiy dalillar;

- mehrga bo‘lgan ehtiyoj, bu o‘zaro iliqlikni his qilish imkonini beradi;
- shaxsning o‘ziga xosligi, individualligi hissini shakllantiradigan o‘z-o‘zini anglash zarurati;
- namuna bo‘ladigan orientatsiyaga bo‘lgan ehtiyoj.

Qadim zamonlardan beri odamlar oiladagi munosabatlar, bolalarni tarbiyalash tajribasini to‘plashdi va kristallashtirdilar. Ushbu maqolaning maqsadi oilada bola va ota-onalar o‘rtasidagi munosabatlar masalasiga asosiy falsafiy va psixologik-pedagogik yondashuvlarni yoritib berishdir. Falsafiy va psixologik adabiyotlarda bola-ota-ona munosabatlarining mazmuni va mazmunini tushunishning bir qator nazariy yondashuvlari shakllangan[4].

Z.Freydning klassik psixoanalizida ota-onalarning bolaning aqliy rivojlanishiga ta’siri markaziy o‘rinni egallaydi. Ota-onalar (ayniqsa, ona) - bu bola eng erta va eng muhim erta tajribaga ega bo‘lgan odamlardir. Ota-onalarning bolaga g‘amxo‘rlik qilish haqidagi odatiy kundalik tashvishlari sezilarli psixologik ta’sir ko‘rsatadi. Chaqaloqning hayotiy ehtiyojlarini qondirishning to‘liqligi va yo‘li bog‘lanish, ishonch, hayot uchun faollik asosiga aylanadi.

Psixoanalitik yondashuvning vakili E.Erikson hayot davomida shaxsning shakllanish jarayonini tahlil qilib, har bir shaxs uchun psixoseksual emas, balki psixososyal ziddiyatlarni hal qilish zarur degan xulosaga keldi.

Sog‘lom shaxsni shakllantirishning asosi - avtonomiya (o‘zini tuta bilish, mustaqillik hissi), dunyoga asosiy ishonch hissi (ichki ishonch), tashabbus (o‘z faoliyatini saqlab qolish uchun muammolarni hal qilish qobiliyati). ijtimoiy va motorli) - ota-onaning tegishli mavqei (ishonchlilik, ishonch, mustaqillikni rag‘batlantirish), bola tomonidan boshqariladigan makonning ko‘payishi sharoitida yotqiziladi[5].

Psixoanalitik pedagogikaning vakili K.Byutner oila va muassasa ta’limi o‘rtasidagi munosabatlarni, xususan, videofilmlar, o‘yin sanoati va o‘yinchoqlarning tobora ortib borayotgan ta’sirini ko‘rib chiqadi. Ushbu sohadagi so‘nggi tadqiqotlar Internetning shaxsiyatning shakllanishiga ta’siri, Internetga qaramlik bilan bog‘liq. Ushbu masalalar batafsil ishlab chiqishni talab qiladi, ularni shakllantirish bugungi kunda juda dolzarb bo‘lib, mualliflar o‘zlarining bir qator oldingi ishlarida ushbu muammoni hal qilishgan.

Xulosa. Mamlakatimizda barcha aholining 97 foizi oilalarga birlashib yashaydi, qolgan uch foizi, ya'ni yolg'iz qolgan keksalar, ota-onadan yetim bo'lib qolgan va mehribonlik uylarida tarbiyalanayotganlar, boshqa yurtdan kelib vaktinchalik O'zbekistonda istiqomat qilayotganlar ham oila a'zolari, yaqinlari, yurtdoshlari, turli davlat va nodavlat tashkilotlaridagi insonparvar odamlarning mehridan darig' emas. Shu ma'noda oila - inson o'z baxti va saodati, orzu-xavaslari, maqsad-muddaolarini mushtarak qilgan, o'zini inson sifatida idrok etib hayot nashidasini suradigan mukqaddas makondir.

Oila - ijtimoiy institutlarning eng qadimgisidir. Insoniyat boshidan kechirgan tarixiy davrlarning qanchalik turfa va murakkab bo'lishiga qaramay, ayniqsa, XIX va XX asrlarda ro'y bergan buyuk o'zgarishlar va islohotlarga dosh bera olgan ushbu maskan o'z tizimi, tarkibi va jamiyat oldida turgan majburiyatlarini bajarishi nuqtai nazaridan sog' omon saqlanib qolgan tuzilmadir.

Oila - jamiyatning ajralmas bo'lagi. Biror bir xalq, millat yoki jamiyat yo'qki, u o'zining rivojlanish tarixida va taraqqiyot istiqbolini belgilashda oila va uning atrofidagi muammolarni, qadriyatlarini inobatga olmagan bo'lsa. Har qanday istiqbol oilaning manfaatlaridan ayro tasavvur qilinmaydi.

Zero, har bir inson uchun oila - bu umrning boshlanishi, barcha narsalarning muqaddimasidir. Qolaversa, har bir inson o'z baxti va saodatini eng avvalo oilasi bilan boglaydi, ya'ni o'z uyi, oilasida baxtli bo'lgan insongina o'zini to'laqonli baxtiyor his etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Н.Ф.Дилова (2018). Буюк аждодларимизнинг таълимотларида мужассамлашган ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятлари. *Замонавий таълим.* №3, 63-68 б.
2. О. Eshmuradov. Oila mustahkamligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik omillari mavzusidagi psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori dissertatsiyasi 2022 yil
3. O.E.Eshmuradov - Oilaning ma'naviy-axloqiy xususiyatlari va oila mustahkamligini ta'minlash imkoniyatlari *Academic research in educational sciences*, 2021
4. Razakova R.S, & Yusupova Iroda Narimonovna. (2024). Bog'cha yoshidagi bolalarda xotiraning rivojlanishi. *Journal of science-innovative research in uzbekistan*, 2(2), 196–201. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10649708>

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Volume 02. Issue 04. April 2025

5. Razakova Raykhan Saylaubekovna, Sherzhanova Nodira Alisherovna, & Solayev Og'abek Ilhombek o'g'li. (2024). The Essence of the Concept of Family Life in Modern Psychology. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10570709>
6. Razakova Raykhan Saylaubekovna, Kushnazarova Ugiljon Rustambekovna, & Rajabboyev Asror Alisherovich. (2024). Family -as aStrong Union in the Formation and Manifestation of the Individual. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10570682>
7. Razakova Rayxan Saylaubekovna. (2023). Fertil atamasi va fertil yoshdagi insonlarning psixologik xususiyatlari. Journal of science-innovative research in uzbekistan, 1(3), 21–24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8115834>
8. Razakova R.S, Qurbonboyeva Mohida, & Qodirova Shahzoda. (2024). Bog'cha yoshi bolalarda nutq taraqqiyoti. JOURNAL OF SCIENCE-INNOVATIVE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 2(1), 73–79. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10467087>

**Research Science and
Innovation House**